

istinskom govoru o Bogu, filozofija i teologija su upućene jedna na drugu, ali ne na način podređivanja jedne drugoj, ili pak miješanja jedne s drugom, već uzajamnog dijaloškog propitivanja, u kojem jedna drugoj priznaju područje vlastitog, specifičnog djelovanja. Pavić ovdje 'udara' *in medias res* citirajući ni manje ni više nego samog Josefa Ratzingera, današnjeg papu Benedikta XVI.: „Ukoliko teologija središnje ima posla s Bogom, ukoliko njezina potonja i prava tema nije povijest spasenja niti Crkva niti zajednica, već upravo Bog, ona utoliko mora misliti filozofijski. Obratno, ostaje nesporno da filozofija *predhodi* teologiji i jednako se tako nikada ne rastvara u teologiji, nego ostaje stalni put ljudskog duha, ali tako da filozofijsko mišljenje ne može *ući* u teologijsko mišljenje, a da se time ne uništi kao filozofijsko mišljenje.“ (str. 236). Za Pavića ti Ratzingerovi uvidi upućuju na dvoje: *prvo* filozofija nije nikakva sluškinja teologije, te *drugo* svaka teologija koja filozofiju želi učiniti svojom sluškinjom dolazi u opasnost da i sama sebe rastvori. U tom smislu i vodeći nas dublje do enciklike pape Ivana Pavla II., a sve u kontekstu rasprave o Josipovićevim uvidima, Pavić nas podsjeća kako sam Papa u svojoj enciklici *Fides et Ratio* inzistira na hermeneutičkoj dosljednosti u tumačenju Aristotela (ovome bismo mogli dodati i Tome i svih

ostalih skolastičara), što nije ništa drugo do li izraz akademskog poštenja i čestitosti. Ne tražiti ono što nam se sviđa i što bi se poklapalo s našim unaprijed stečenim uvidima, nego tražiti (nalaziti) ono što jest odnosno ono što nam se uistinu nudi.

Osim po pravom trezoru misli i ideja u ovoj se knjizi upravo ta činjenica, naime akademska čestitost i poštenje njezina pokojnog autora, provlači kao crvena nit koju sam kroz nepuna dva tjedna iščitavanja ovog djela uvijek i iznova zamjećivao. Upravo je to temeljni razlog da ni trenutka nisam zažalio uložene truda, kako za vrijeme boravka u Sarajevu prilikom njezina predstavljanja, tako i za netom iznesene misli o njoj i njezinu autoru. Dapače!

Stjepan Radić

JE LI SABOR DOBRO PROSUDIO?

Jean GALOT, *Mariologija, Bog i žena, Marija u spasenjskom djelu*, UPT, Đakovo, 2001., 544 str.

Francuski isusovac Jean Galot (1919.-2008.) svjetski je poznato i priznato ime u dogmatskoj teologiji. Predavao je po isusovačkim teološkim ustanovama širom Francuske, Europe, pa tako i na Gregoriani u Rimu. Izdao je velika i važna kristološ-

ka i soteriološka djela. Vodeći se načelom da nikad nije kasno, ovdje želim predstaviti njegovo kapitalno mariološko djelo pod gornjim naslovom. Djelo je prevedeno na hrvatski, izašlo je u biblioteci: *Teološki priručnici* 13, u izdanju *U pravi trenutak*. Djelo je s francuskog preveo Franjo Gruić, objavljeno je u Đakovu, 2001., na čak 542 stranice formata 21x14 cm. Djelo je podijeljeno u devet poglavlja, te ima znanstvenu metodologiju navoda. Vezani navodi uz određena poglavlja nalaze se na str. 443.-539.

Motiviran feminističkim izazovom svojega vremena Galot nastoji pristupiti obradi uloge Marije u povijesti spasenja prvenstveno iz kuta žene, pa otuda i podnaslov knjige: *Bog i žena*. Autor si postavlja emancipacijsko pitanje: Što predstavlja žena u Božjim očima? Idealan odgovor nalazi u liku Blažene Djevice Marije, jer je ona najuzvišenije razvila i odjelotvorila pravi identitet i osobnost žene u spasenjskom djelu Isusa Krista. Autor ističe da Bog sa ženom sklapa savez u navještenju Isusova začeca, a ona svojevrijedno i potpuno slobodno pristaje surađivati u svojoj vjeri. Tako žena postaje Majka Božja i Majka Crkve te predstavica i zastupnica čovječanstva uopće.

Pregledno gledano treće poglavlje knjige posvećeno je pitanju Bogomajčinstva, to jest teološkom kontroverznom pitanju

Bogorodice (*Theotokos*), a četvrto pitanju *vazda djevice* (*aeiparthenos*). U petom poglavlju s podnaslovom *Svetost* obrađuje dogmu *Bezgrešnog začeca* i očuvanost od grijeha u cjelokupnom životu Marije. U sedmom poglavlju predstavlja dogmu *uznesenja*. U svim tim poglavljima on sustavno i temeljito analizira biblijsko utemeljenje marijanskih dogmi, njihovu recepciju u predaji Crkve, njihovu teološku refleksiju kod patrista i kasnijih teologa, kao i dogmatske proklamacije na Efeškom (431. god.), odnosno Kalcedonskom (451. god.) saboru, te bulu *Ineffabilis* Pija IX. od 8. prosinca 1854. god., i bulu Pija XII. *Munificentissimus* od 1. studenog 1950. god. U obradi svojih teza autor često primjenjuje neoskolastičku metodu spekulativnih i često zamišljenih pitanja kojima pristupa strogo apologetski. Moguće protivne teze nastoji oboriti svim sredstvima i iz svih kutova.

Takav pristup skoro da posebno iritira čitatelja i izaziva njegovo čuđenje pri obradi nekih senzibilnih pitanja. Tako npr. uz pitanje djevičanstva ostaju neka spekulativna pitanja prilično nategnuto odgovorena, iako takva pitanja današnja znanost uopće ne postavlja. Nadalje silno se naglašava Marijina svjesna odluka biti djevicom, a istodobno se snažno ističe da djevičanstvo nije bilo ideal židovstva, što više sramota! Često u svojem spekula-

tivnom dokazivanju upada u nepotrebne slijepe ulice. Tako npr. ostaje neobjašnjeno spekulativno pitanje kako razumno spojiti tjelesno i fizičko djevičanstvo sa stvarnim, tjelesnim i fizičkim materinstvom? Koliko je prihvatljivo tumačenje da fizičko djevičanstvo povređuje samo spolni odnos a ne i stvarno fizičko rađanje, otvaranje materina krila? U svemu tome je za današnjeg čovjeka previše neoskolastičkih spekulacija i apologija. Da bi se opravdale unaprijed postavljene teze, katkada se svetopisamski tekstovi tumače tako kao da su mu pisci unaprijed rekli što su željeli napisati! Kad mu odgovara nekada tekstove tumači isključivo doslovno a nekada isključivo u prenesenom smislu itd. U ovom kontekstu vidi str. 163.-188.

Sedmo i osmo poglavlje zavređuju poseban osvrt. U sedmom autor obrađuje osporavani pojam *suotkupljenja* i od Sabora izbjegavani naslov *suotkupiteljice*. Slično je i s nazivom *Majka Crkve*, što dotiče u osmom poglavlju. Zajedničko tim nazivima jest to da ih *Drugi vatikanski sabor* u iznošenju nauka o Mariji u *Lumen gentium* svjesno izbjegava. To ne znači da ih zabranjuje ili da ih proglašava heretičnima, ali ih izričito ne upotrebljava, usp. br. 52.-69.

Pitanju *suotkupljenja* i onda izvedenog naziva *suotkupiteljice*, koji je u mariološkoj disku-

siji češći, autor posvećuje punih 60 stranica (247.-307.). Jasni cilj ovog poglavlja je pokazati neopravdanost, ako ne pogrešnost Sabora da je izbjegao taj pojam koji se njemu čini opravdanim i prikladnim (str. 249.-250.). U opravdanju svoje teze on pokušava pojam *suotkupiteljice* biblijski utemeljiti. Navodi mnogobrojne biblijske tekstove u kojima pojam ne dolazi *expressis verbis* do izražaja, ali ga on tumači iz konteksta. Tako npr. Pavlovu rečenicu: *Božji smo suradnici* (1 Kor 3,9). Iz toga bi filološki prvo slijedio pojam *suradnice*. No, pojmovi kojima *Lumen gentium* časti Mariju kao: *suradnica, zagovornica, odvjetnica, pomoćnica, zaručnica i posrednica* (usp. LG 62.) njemu su ipak nedostatni. On uporno dokazuje opravdanost naziva *suotkupiteljice*, što je Sabor upravo izbjegao direktno upotrijebiti, ne ulazeći detaljno u obrazloženje zašto. Posebno je zanimljiva njegova upornost kada na sedam mjesta navodi upravo *Lumen gentium*, dogmatski dokument *Drugog vatikanskog koncila* o Crkvi, zaključujući iz konteksta da ni u kojem ranijem dokumentu učiteljstva nauk o Marijinu *suotkupiteljstvu* nije bio tako *naširoko* izložen, a pri tome nigdje ne spominje da Sabor taj naziv svjesno izbjegava (usp. 256.-259.). Prešućivanje npr. pojma *Majka Crkve* on spominje, usp. str. 376. Također spominje ograničenu uporabu pojma

posrednice uz druge imenice, usp. 399. Saborsko svjesno prešućivanje pojma *suotkupiteljice* on nigdje ne navodi kao činjenicu. Njegov je zaključak da je Marija unaprijed uživala Spasiteljeve zasluge i *zato je Suotkupiteljica* (usp. 285.). Isti zaključak izvodi objašnjavajući pojam *posrednice* koji on sadržajno bezrezervno i potpuno poistovjećuje s pojmom *suotkupiteljice* (usp. 289.-293.).

Potpuno isti scenarij imamo kad obrađuje naziv Majka Crkve. Galot ima to veću potrebu apologetski dokazati opravdanost takva naziva, upravo jer ga je Sabor svjesno izbjegao. Nije mu dovoljno ni to što ga je papa Pavao VI. upotrijebio u nagovoru 1964. god. još za vrijeme zasjedanja Sabora, također ni to da ga spominje u svojoj pobudnici *Marialis cultus* iz 1974. god. On se jednostavno osjeća pozvanim dokazati da je Sabor nešto važno propustio. U tom smislu autor vrlo nagetgnuto tumači biblijske zgrade iz Luke 1,33; Ivanova prologa, te Iv 19,26, onda Djela apostolskih 1,14 i predstavlja te tekstove kao pravo i izravno biblijsko utemeljenje naziva Majka Crkve, iako naziv *expressis verbis* ne dolazi u Novom zavjetu (usp. 377.-383.).

Valja napomenuti da je refleksija i vjera Crkve, te crkvena predaja vrlo snažan argument u dokazivanju dogmi, ali direktno biblijsko utemeljenje ovdje jednostavno nije činjenica. Jed-

nako tako autor se uporno trudi pronaći neke teologe u povijesti mariologije koji su rabili taj naziv. Rezultat je očito i za njega neznan i mršav. On spominje neki Berangodov spis iz 9. st., te nekog neimenovanog engleskog cistercita iz 13. st. U nedostatku snažnih argumenata pokušava to snažnije tako kontekstualno tumačiti srodne nazive ili kvalifikacije, da očito usmjerava vodu na svoj mlin. Tako tumači kod Irejenu preporadanje ljudi u Bogu, ili pojam uzrok spasenja; kod Epifana naziv majka živih; kod pravoslavnih učestao naziv kraljica; iz srednjega vijeka tako tumači zapadne oznake: majka milosrđa, naša majka, majka života, majka spasenja, majka milosti itd., vidi str. 384.-389. U okviru svojeg teološkog razmišljanja on direktno zaključuje: „Snagom suotkupljenja Marija je sudjelovala svojom materinskom žrtvom u rađanju Crkve. Ona dakle zaslužuje naslov „Majka Crkve“, rezolutan je Galot. Navodeći samo one autore koji misle slično kao i on, autor sugerira da je naslov nužan za određenje odnosa Marije i Crkve, što se mnogim drugim teolozima ne čini baš tako rezolutnim. Istina je da neki u tom nazivu neopravdano vide postavljanje Marije iznad Crkve, što je pretjerivanje u drugom smjeru.

Za katoličku mariologiju i ekleziologiju Marija i Crkva – Crkva i Marija dva su ontički pove-

zana otajstva i pojma. Lijepo to izražava opat samostana Stella blaženi Izak. Za njega su Marija i Crkva jedna majka i mnoge majke, jedna djevica i mnoge djevice. Jedna je i druga majka, jedna je i druga djevica. Obje su začele po istom Duhu bez požude. Obje su bez grijeha porodile potomstvo. Jedna je bez grijeha porodila tijelu Glavu a druga je otpuštanjem svih grijeha porodila Glavi tijelo. Obje su majke Kristove, ali jedna bez druge nije porodila čitavoga Krista. Što se pripisuje jednoj vrijedi i za drugu i obratno. Svaka je vjerna zaručnica Božje Riječi. U šatoru Marijina krila Krist je boravio devet mjeseci, u vjerskom šatoru Crkve boravit će do svršetka svijeta, usp. Govor 51, u: Božanski časoslov I., KS, Zagreb, 1996., str. 169.-170. Ovaj tekst dovoljno jasno svjedoči o tijesnoj isprepletenosti kristoloških, ekleziooloških i marioloških dimenzija.

Inače je kod Galota prava kristološko-eklezijalna dimenzija mariologije premalo sustavno zastupljena i obrađena. Gdje bi se ta eklezijalna sustavnost više očekivala, on se trsi apologetski dokazati kako je naziv Majka Crkve teološki opravdan i nužan. Zanimljivo je da tu svoju tezu temeljno gradi na gore spomenutom pojmu suotkupljenje (suotkupiteljica) koji Sabor, kako smo vidjeli, također izrijeком ne spominje i svjesno zaobilazi, iz čega bi se moglo zaključiti da Galot, na

pitanjima naziva suotkupiteljice i Majke Crkve, uporno želi dokazati kako je Sabor izbjegavajući nazive pogriješio ili barem nešto važno propustio (usp. 389.-391.)!

Drugi vatikanski sabor u sklopu svojeg sustavnog nauka o Mariji u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen gentium*, br. 67., uz preporuku štovanja Bogorođice naglašava obavezno držanje pastoralnih normi. Posebno opominje teologe i propovjednike da se u promatranju posebnog dostojanstva Blažene Djevice Marije čuvaju *od svakog krivog pretjerivanja i od prevelike umne skučenosti*, te da se odbija sve što bi moglo dovesti u zabludu odijeljenu braću bilo riječima bilo činjenicama.

Nije namjera ove recenzije prikazati velikog teologa *umno skučenim*. Ne daj, Bože! Što više valja mu zahvaliti na takvu široku biblijskom, patrističkom i teološkom pristupu mariološkim pitanjima. Njegov rad je doista velik doprinos mariologiji. Gornje opaske pak upozoravaju samo na to da knjiga koja pretendira biti priručnikom mariologije nije pravo mjesto za iznošenje i uporno dokazivanje takvih teza koje sugeriraju zaključak da je Sabor, svjesno izbjegavajući te nazive, pogriješio! Takve svoje stavove, na koje ima legitimno teološko pravo, moglo se objaviti u nekom stručnom časopisu i ne vezati ih na taj način uz ovaj priručnik.

Iz ovog kuta čini se opravdanim pitanje zašto se izdavač odlučio prevesti i objaviti upravo to iznimno opširno mariološko djelo? Vjerojatno zato, jer je Jean Galot doista velik teolog, što dokazuju i prijevodi njegove kristologije i soteriologije.

Niko Ikić

ČUVANJE I PROMICANJE MIRA U MEĐURELIGIJSKOM DIJALOGU

Ina MERDJANOVA – Patrice BRODEUR, *Religion as a Conversation Starter. Interreligious Dialogue for Peacebuilding in the Balkans*, Continuum, New York, 2009., 185 str.

Autorice sebe nazivaju „scholars of religion“, što bi značilo „proučavateljice religije“, nešto između sociologije i političke znanosti, ne teologinje. Iz cijele knjige ipak se vidi da su vjernice laikinje koje religiji pristupaju sa svojega stajališta. U predgovoru autorice navode da su organizirale devet grupnih radionica u različitim zemljama jugoistočne Europe na temu „Mladi, rješavanje konflikta i međureligijski dijalog“ navodeći imena izravnih suradnika u Tirani, Sarajevu, Beogradu, Bukureštu i Skoplju. Obavile su 65 intervjuva s osobama iz religijskih struktura i nevladinih organizacija koje pridonose pro-

dubljanju mira međureligijskim dijalogom te, za razliku od nekih istraživača koji smatraju da religije ruše međuljudski razgovor, uvode pojam „conversation starter“ (pokretač razgovora) za religiozne pojedince i institucije ako dijalogom rješavaju postojeće napetosti: „Smatramo da takvi razgovori mogu prerasti u odlučne dijaloge bez kojih je teško zamisliti izgradnju mira.“ (str. 9).

Knjiga obuhvaća pet poglavlja, opširnu bibliografiju te tri praktična kazala: kazalo osoba, kazalo organizacija i opće kazalo.

Prvo poglavlje naslovile su „Prema teoriji o međureligijskom dijalogu radi izgradnje mira“ (str. 10-32). Nakon kratkog povijesnog pregleda prenose deset smjernica o međureligijskom dijalogu katolika Leonarda Swidlera iz SAD-a. Jedna od njih je: „Vodi dijalog bez krutih i površnih pretpostavki o vjeri drugoga“. Preuzimaju iz dokumenta Papinskog vijeća za međureligijski dijalog 1991. vrste dijaloga: dijalog života, dijalog djelovanja, dijalog teoloških stručnjaka i dijalog religioznog iskustva. Ističu da je proces oštre sekularizacije potaknuo religiozne ljude na suradnju a ne na konkurenciju. Prihvaćaju za pažanje M. Gopina da su religijski predstavnici duhovni mirotvorci te mirotvorstvo motivirano vjeron definiraju kao „rješavanje i transformiranje smrtonosnog konflikta s ciljem da se izgrade